

Contribuția idealismului românesc la Războiul Civil Spaniol

Camelia-Maria PAPUC

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

cameliaoniciuc@yahoo.es

Abstract: The exaltation for the recovery of folklore and mystique as ideals of the Romanian legionnaires has found a prolific space in Franco's Spain, as the Spanish Civil War captures the legionnaires' interest. Some of them decided to take part in a war that was not theirs, for they considered they needed to defend a series of common ideals, like the national cause and the values of Christian culture. On November 24, 1936, a small team of six brave legionnaires left for Spain. None of them spoke Spanish, nor did they have a proper military training. As a consequence of their idealism, two of them die on the foreign ground they defended like it was their own. The moment of the death of the two Romanian heroes turned into a source of inspiration both for the Spanish and Romanian writers, such as José María Castroviejo, Agustín de Foxá or Mircea Eliade.

Keywords: *war, folklore, Christian culture, legionnaires, idealism.*

1. Războiul Civil Spaniol

1.1. Cauzele războiului civil

Războiul civil spaniol a durat între anii 1936-1939, fiind declanșat de o situație precară pe care o traversa Spania, atât economic, cât și politic și social, ca urmare a Primului Război Mondial. În anul 1923, Generalul Primo de Rivera decide o lovitură de stat cu scopul de a elibera Spania de politicienii responsabili pentru corupția și decăderea țării. Până în acest moment, Spania fusese o monarhie constituțională, guvernată de regele Alfonso XIII, ce aparținea Dinastiei de Bourbon. După lovitura de stat, se recunoaște dictatura militară. Primo de Rivera anulează Constituția de la 1876, dizolvă sistemul parlamentar, îndepărtând de la guvernare partidele politice, cu scopul de a da unitate țării, încercând reprimarea permanentă a opoziției, în ciuda faptului că aceasta se bucura de acceptare publică.

Factorii economici: Spania era o țară destul de înapoiată din punct de vedere economic, cu foarte puțină industrie, cu puțini țărani și cu probleme agrare, fără soluții. Cea mai mare parte a pământurilor aparțineau bisericii și aristocrației, care nu aveau nici cea mai mică intenție de a-și ceda proprietățile celor aflați în necesitate. Aceste nedreptăți creau automat diferite conflicte.

Factorii sociali: În Peninsula Iberică, exista o mișcare muncitorească agitată din cauza numeroaselor și violentele conflicte existente între dreapta și stânga, între monarhiști și republicani. Partidele de stânga (socialiștii, anarhiștii, sindicaliștii și comuniștii) formau împreună Frontul Popular, care se opunea claselor privilegiate, bisericii și privilegiilor de care acestea dispuneau. Dreapta era formată practic de JONS, care atacau decăderea Spaniei și doreau recuperarea gloriei din Epoca de Aur. Pe de altă parte exista *La Falange Española*, ce

aspira la egalitate între săraci și bogați. Amenințările cu violența între dreapta și stânga erau neîntrerupte. La toate acestea, se adăugau debilitatea și instabilitatea diverselor guverne.

Factorii separatiști: Anumite regiuni, cum ar fi Cataluňa sau Țara Bască își cereau autonomia, dorind constituirea unor state independente cu legislație, organizare, limbă și cultură proprie. Aceasta era o consecință a faptului că guvernele nu reușeau să găsească piață de desfacere pentru industria catalană. Mai târziu, separatismul se extinde și în problemele militare. Astfel apare *Solidaridad Catalana (Solidaritatea catalană)* care pune bazele unei mișcări autonome.

1.2. Proclamarea celei de-a doua Republici

În 1931, dictatorul Primo de Rivera este obligat să își depună demisia, la cererea poporului, sprijinit de forțele armate și de partidul din care Rivera însuși făcea parte, Partidul Uniunea Patriotică (*Unión Patriótica*), partid care nu era altceva decât o grupare conservatoare. Între timp, popularitatea republicanilor începuse să crească, astfel încât la alegerile din 1931, republicanii obținuseră majoritatea voturilor cu ajutorul cărora reușiseră să fie majoritari în Parlament. Nu mult mai târziu, regele era exilat.

În 1931, în Spania se proclamă a doua Republică a cărui președinte este numit Niceto Alcalá Zamora. Noul sistem de stat traversează o perioadă plină de violențe, perioadă în care se schimbă nu mai puțin de 13 guverne pe parcursul a doar cinci ani. Parlamentul este reales prin sistemul de vot liber. Astfel la guvernare se alternează atât socialiști, cât și partide de dreapta. La început se produc numeroase greve organizate de către socialiști, perioadă în care se declară naționalizarea patrimoniului ecleziastic, după care, la alegerile din 1933 câștigă partidul de dreapta, iar socialiștii drept răspuns pornesc o lovitură armată pe care nu reușesc să o câștige, în Barcelona, Madrid și Asturias.

În mijlocul acestei atmosfere de agitații interne, se nasc noi partide politice care încep să aspire la o renaștere națională. Astfel, în 1931, câțiva tineri studenți aparținând burgheziei, înființează în Madrid și în Valladolid o organizație numită JONS (Junta de Ofensiva Nacional Sindicalista – Adunarea apărării Naționale Sindicală), de orientare fascistă, cu scopul de a ataca slăbiciunile guvernului, dar și in justiția socială, pretinzând recuperarea epocii de aur din vremea Regilor Catolici. În programul partidului cereau: respectul față de religia catolică, expansiunea imperialistă, recuperarea Gibraltarului, al Marocului și a Argeliei, lupta împotriva tendințelor separatiste, abolirea sistemului parlamentar, dizolvarea partidelor marxiste, organizarea sindicatelor naționale și naționalizarea marilor proprietăți private.

În 1933, un an după ajungerea la putere a lui Hitler, fiul dictatorului Primo de Rivera, José Antonio de Rivera, înființează un alt partid numit *La Falange Española*, sprijinit de partizanii Germaniei și ai Italiei, marea burghezie și aristocrația din Madrid și Andaluzia. În realitate, aceasta era o mișcare politică anti partid, Antonio de Rivera nefiind simpatizant nici cu partidele de dreapta, nici cu cele de stânga. El considera că dreapta avea intenția de a conserva un ordin economic nedrept, în timp ce stânga mergea spre o distrugere sistematică a economiei.

1.3. Începutul războiului civil

Alegerile din 1936 le câștigă Frontul Popular (stânga) care îl alege ca președinte pe Manuel Azaña Díaz, pentru a-l substitui pe Niceto Alcalá Zamora. Noul președinte are o atitudine tranșantă cu programul stabilit împotriva bisericii, al armatei și aristocrației. Departe de a reduce violența, acesta devine incapabil de a o controla. Apar grevele, confruntările și bătăliile violente armate între cele două grupări, cea de stânga și cea de dreapta. Ca rezultat al acestor confruntări, sergentul José Castillo este împușcat de cei din mișcarea de dreapta. Ca răzbunare, cei de stânga îl asasinează pe liderul dreptei, José Calvo Sotelo. Aceasta a reprezentat scânteia declanșării războiului civil.

Patru zile mai târziu după asasinarea lui Calvo Sotelo, la 17 iulie 1936, Generalul Francisco Franco conduce o mișcare armată în Insulele Canare după care trece în Marocul spaniol. Această mișcare a fost considerată de către protagoniștii ei ca un mod de exprimare a forțelor armate care încercau să restabilească ordinea publică, principiul autorității și unitatea în stat. Mișcarea revoluționară condusă de Franco a reprezentat începutul unui război sângeros între cele două fronturi. Pe de o parte frontul de stânga sprijinit de Rusia, Franța și Anglia, de cealaltă parte frontul de dreapta, sprijinit de Mussolini și Hitler.

În septembrie a aceluiași an, Franco cucerește Toledo, iar la 1 octombrie este numit Șeful Statului Spaniol.

1.4. Sfârșitul și consecințele războiului civil

Sucesivele derote pe care le suferiseră cei de stânga au adus după sine demisia președintelui Azaña Diaz. Imediat după căderea Madridului, la 1 aprilie 1939, Generalul Francisco Franco anunța oficial sfârșitul războiului, după ce fusese deja numit Șef al Statului Spaniol și General al Forțelor Terestre, Maritime și de Aer. În acest moment începe dictatura franchistă în Spania, dictatură ce va dura până în 1975, an în care urcă pe tronul Spaniei Prințul Juan Carlos de Bourbon, nepotul regelui Alfonso XIII.

Consecințele războiului civil au fost numeroase, acesta durând 986 de zile, lăsând o amprentă dezastruoasă asupra întregii Peninsule Iberice. Enumerez câteva dintre acestea, după cum urmează:

- Frustrarea stabilirii unui sistem socialist, anulându-se într-un mod violent cea de a doua republică.
- Victorios, Francisco Franco devine dictator, marginând politicienii și intelectualii din opoziție, ca mai apoi să se declare contrar țărilor socialiste.
- Noul regim politic a exilat numeroase persoane și a condamnat la moarte mai mult de 10000 de oameni.
- Dictatura de tip fascist a provocat excluderea Spaniei din Organizația Națiunilor Unite, încetinind recuperarea țării în urma războiului civil; începând din 1960, Statele Unite sprijină planurile de dezvoltare a Spaniei.
- Războiul civil a avut consecințe negative în toată lumea, mobilizând brigăzi de voluntari dispuși să lupte pentru cauza spaniolă.

2. Participarea României la Războiul Civil Spaniol

În anii '30, apare în România un partid de dreapta, antisemit, numit Garda de Fier, printre ai cărei membrii se află și fasciștii, adepți ai Războiului Civil Spaniol. Organizația politică, cunoscută drept Garda de Fier, a fost creată în 1927, de către Corneliu Zelea Codreanu, și a fost activă până în timpul celui de-al doilea Război Mondial¹. *Garda de Fier* câștigă celebritate din cauza participării la Holocaust, fiind o organizație antisemită², a cărei scop era de a apăra România de unguri, evrei, masoni și bolșevici, pentru a conserva credința creștină a românilor. Mișcarea legionară se manifestă sub formele specifice fascismului, cu care de altfel este asociată, introducând pe scena politică figura liderului carismatic, instituind o politică a cărei scop principal era edificarea statului și idolatrizarea șefului de stat.

¹ În iunie 1935, Legiunea își schimbă în mod oficial numele, începând a fi cunoscută drept Partidul Total Pentru Țară. Toți cei ce nu aparțineau legiunii erau văzuți drept inamici ai țării.

² Odată ajunși la putere, începând cu 14 septembrie 1940 și până la 21 ianuarie 1941, Legiunea modifică legislația antisemită și începe o adevărată campanie de crime politice, dar și de intimidare și uzurpare a sectoarelor comerciale și financiare evreiești. Nicolae Iorga sau Virgil Madgearu (fost ministru) sunt asasinați fără a fi arestați sau judecați.

Corneliu Zelea Codreanu a rămas în paginile de istorie a României, înainte și după asasinarea sa, ca erou și asasin, imaginea sa pentru posterioritate fiind cea de fondator al Mișcării Legionare, asociat fiind cu Garda de Fier care încerca să schimbe orientarea politică a țării spre stânga. Personalitatea acestuia de lider lasă pe de o parte imaginea unui Corneliu Zelea naționalist, creștin, autor de texte precum *Însemnările de la Jilava* sau *Circulări și manifeste*, iar pe de altă parte imaginea liderului nemilos care acționează conducându-i și provocându-i pe cei din jur la comiterea a tot felul de crime barbare.

Corneliu Zelea Codreanu era un lider carismatic, prototipul instituit cu anterioritate de către fasciști și confirmat de către legionari. El obișnuia să se prezinte ca un nou Mesia, înviat de însuși Arhanghelul Mihail pentru a salva poporul român.³ Prezentând în fața poporului mișcarea sa politică ca o alternativă patriotică a partidelor politice corupte, câștiga tot mai mulți adepți, motiv pentru care regele Carol începea să îl perceapă ca pe un pericol politic.

După moartea lui Codreanu, la conducerea mișcării legionare ajunge Horia Sima, care odată cu exilul, va transfera către Spania pasiunea pusă în ideea de salvare națională.

Exaltarea pentru recuperarea folclorului și misticului, ca ideal al legionarilor români, întâlnesc un spațiu prolific în Spania franquistă, Războiul Civil Spaniol acaparând interesul legionarilor. Unii dintre aceștia decid să participe într-un război care nu le aparține, considerând însă că trebuie să apere idealuri comune, cum ar fi cauza națională sau valorile culturii creștine. Ca o consecință a acestei implicări idealiste, la începutul anului 1941, Ion Antonescu reușește să îndepărteze mișcarea legionară de la guvernarea țării. Mulți dintre legionari pleacă în Spania, unde știu că vor fi bine primiți. Astăzi, există încă adepți ai legionarilor prin toate colțurile lumii, care se autonumesc *Noua Dreaptă*. În cărțile și publicațiile acestora (pot fi găsite cu predilecție în Internet), se încearcă o reabilitare a imaginii, ideilor și persoanelor ce aparțin acestei mișcări.

Un fapt cert este că percepția asupra Războiului Civil Spaniol era diferită în Europa. Ziua de 18 iulie 1936 și declanșarea Războiului Civil din Spania au fost urmărite cu mare interes de către aliații Gărzii de Fier din România, deoarece aceștia simțeau afinitate pentru cauza națională a Spaniei și cu misiunea acesteia de a apăra întreaga cultură creștină. Astfel, comandantul Ion Moța, pregătește o echipă formată din șase legionari curajoși și experimentați, care în data de 24 noiembrie 1936 pleacă către Spania. Pe parcursul călătoriei la bordul vasului *Monte Oliva* (care îi duce către Portugalia), Moța scrie în permanență în jurnalul său, *Libertatea*, iar după intrarea în Spania, și implicit în război, continuă să trimită știri prin intermediul *Scrisorilor legionarilor români din frontul spaniol*. Niciunul dintre aceștia nu vorbea limba spaniolă, nu era pregătit fizic și nici nu avea destulă pregătire militară. Ca o consecință, doi dintre ei își găsesc moartea pe pământul străin, pe care îl apărau ca fiind propriu „*en la fría llanura de Castilla/ entre un surco de palmas y estrellas*”⁴. Astfel, își găsesc moartea cei doi comandanți ai Legiunii, Ion și Vasile, care credeau cu fermitate că viitorul României legionare ar fi depins de propria moarte în Războiul Civil.

Într-o înlănțuire de imagini vizuale și auditive, Alexandru Cantacuzino, camarad și soldat în acea echipă de legionari, descrie în cartea sa [1937], într-un mod cu adevărat plastic, momentul morții celor doi:

³ Obișnuia să adune populația satelor în fața bisericii, unde apărea îmbrăcat în costum popular, călare pe un cal alb, la fel ca toți cei ce îl însoțeau.

⁴ În versurile sale, Castroviejo oferă trandafirul, mâna, măslinul și stelele, simboluri a martirilor, tinerilor morți în Războiul Civil.

„Îmi dau seama că pușca mitralieră rămăsese fără servanți. Trec s'o întrebuițez eu. Inamicul, după primul asalt se adăpostise într'o vâlcea și trăgea cu mare risipă de muniții. Bulgării de pământ, ridicăți de obuze, mă loveau în obraz, fumul și praful exploziilor îmi ustureau ochii. Fac încercări zadarnice, nu pot pune în mișcare mitraliera.

Strig ofițerului care se adăpostise și el, culcându-se în tranșee, că mitraliera nu mai funcționează, că suntem în toiul atacului inamic fără mitralieră. O detunătură doborâtoare mă forțează să închid ochii. Când îi deschid o clipă după aceea, privirea îmi cade la un metru jumătate de mine, asupra unui corp întins cu fața la pământ.

Îngenunchiu și îi ridic capul. E Ionel Moța. Îi țin capul în mâini, privindu-l îndelung pierdut în nu știu ce lume departe. La un metru zace Vasile Marin, cu spatele proptit de peretele tranșeei. Mă întorc să urlu lui Clime și părintelui Dumitrescu peste vuetul gloanțelor și al obuzelor: *Ionel și Marin sunt morți*. Peste haina cu stropi de sânge neînchegat, ceasul lui Ionel Moța atârână de lanț cu geamul spart. S'a oprit. E cinci fără un sfert.

Prin haina străpunsă și sfârtecătă a lui Ionel Moța se văd culorile Drapelului Românesc. E drapelul nostru pe care era scris: *Legiunea Arhanghelului Mihail, Garda de Fier*, cu care ne-a prezentat Generalului Moscardo. Ionel Moța era încins cu acest drapel, pe care îl luase ca să-l poarte cu el pentru a-l pune în vârful baionetei la atac sau la defilare când cuceream un oraș. Cu el speram să intrăm și în Madrid. Desfac drapelul și îl întind peste trupurile lor.” [Cantacuzino, 1937: 535]

Astfel, momentul morții celor doi eroi români, a constituit izvor de inspirație și pentru scriitorii spanioli, cum ar fi José Maria Castroviejo [1939] sau Agustín de Foxá [1965], scriitorii ce au publicat versuri⁵ și texte în proză într-o revistă destul de cunoscută în acea vreme, *Escorial*. Ambii autori insistă asupra morții celor doi legionari români, ca fiind un sacrificiu creștin. Dedicându-și viața cauzei războiului spaniol, eroul lui Castroviejo strigă din lumea de dincolo: „No recompensa, más victoria pido/ Por Cristo ametrallado y por España/ En nombre de mi patria, Rumanía/ Dijo Ionel, en el mismo frente...” (*Nu recompensă, ci victorie cer/ Pentru Hristos împușcat și pentru Spania/ În numele țării mele, România/ Spuse Ionel, acolo pe front..*)

Nu mai puțin important consideră Mircea Eliade sacrificiul celor doi eroi. Acesta scria în ianuarie 1937: „Rareori se întâlnește în istoria unui neam o moarte atât de semnificativă ca moartea acestor doi fruntași legionari, căzuți pe frontul spaniol... Această ultimă și fatală încercare – plecarea în Spania – și-o aleseseră ei singuri, ca o supremă dovadă de credință și eroism creștin. Nici cea mai aspră morală omenească nu-i silea să se jertfească; pentru că tinerețea lor fusese o jertfă continuă și fanatismul lor creștin și naționalist fusese de nenumărate ori încercat. Semnificația morții lor trece, deci, deasupra valorilor și eroismului viril. Moartea voluntară a lui Ion Moța și Vasile Marin are un sens mistic: jertfă pentru creștinism. O jertfă care să verifice eroismul și credința unei întregi generații. O jertfă menită să fructifice; să întărească creștinismul, să dinamizeze un tineret.” [Eliade, 1943]

Corpurile celor doi tineri, Moța și Marin, au fost îmbălsămate în Toledo fiind generalul Cantacuzino cel care s-a ocupat de transladarea resturilor mortuare. Ca un favor special oferit de Franco, acesta le permite celorlalți patru eroi români întoarcerea acasă. La 13 ianuarie 1937, este celebrată înmormântarea lui Moța și Marin la București, unde li se aduce un omagiu prin intermediul unui marș al Legionarilor, într-o adevărată ceremonie publică. Înmormântarea celor doi a reprezentat o adevărată procesiune creștină care, în realitate urmărea să demonstreze importanța religiei și cantitatea adeptilor săi.

Privit cu atenție, acest moment reprezintă un moment tipic imaginației totalitariste, deoarece este un omagiu care vrea să lase o imagine clară asupra forței și puterii deținute de

⁵ Castroviejo prezintă în poemul *Ascención (Ascensiune)* o *Elegie pentru moartea lui Ion Moța*: „Breve momento. Pronto los bosannas,/ el júbilo sin fin entre las nubes/ la ascensión hacia Dios: aunque en la tierra,/ sigan sin duelo lágrimas corriendo”.

către legionari. În ceea ce privește efectul hipnotic asupra mulțimii pe care l-a avut această ceremonie, Vasile Băncilă, tânărul comentarist al filozofiei lui Blaga din acea vreme, prezent în cadrul omagiului, îi scrie poetului o scrisoare, în care îi mărturisește: „ceea ce am trăit acolo, nu voi uita nici pe lumea cealaltă”⁶ [Pecican, 2013: 15-19], negăsind cuvinte destule pentru a exprima tot ceea ce simțise.

Cel mai mult impresionează atmosfera mistică și legendară a evenimentului ce strălucește ca și cum ar fi fost vorba de un moment sacru. Mai târziu, în februarie 1937, Generalul Franco îi decorează pe cei doi post-mortem: „El gobierno español honró los cadáveres de los héroes; era la sangre hispanica transportada a la Dacia por Trajano (intacta y ardiente en medio de los siglos y de inviernos eslavos) que volvia a verterse en la tierra de origen” [Foxá, MCLXXI: 175-176]. Mai târziu, profitând de sprijinul guvernului franchist, membrii legiunii, în afara faptului că pot trăi liniștiți în Spania, reușesc să construiască un monument dedicat celor doi legionari morți, la Majadahonda. Inițiativa acestui monument îi aparține unuia dintre membrii Asociației de prieteni din Majadahonda, Luis Benyto, în 1963.

BIBLIOGRAFIE

- Albu, M., 2006. *Scrîitori români din diaspora și literatura română. Identitatea culturală românească în contextul integrării europene*. Academia Română, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, pag.395-403, Iași, Editura Alfa.
- Cabanellas, Guillermo, 1973. *La guerra de los mil días*, Buenos Aires, Editura Grijalbo.
- Cazaban, T., 2010. *Captiv în lumea liberă*, Cluj, Editura Echinox.
- Cierva, Ricardo de la, 1970. con la colaboración de Manuel Rubio Cabeza y Jesus LozanoGonzález, *Historia ilustrada de la Guerra Civil española*, Barcelona, Ed. Danae.
- Corbea, I, f.a., *Cu George Uscătescu despre întoarcerea la izvoare. Biografii posibile: Interviuri*. A 3-a serie, p. 203-216, București, Editura Eminescu.
- Crozier, Brian, 1969. *Franco: Historia y biografía*, Madrid, Ed. Magisterio Español.
- Dogaru, I., 2011. *Una mirada desde España: mensajes y medios de comunicación. Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, p. 479-497, Madrid.
- Eiroa, M., 2000. *Las realaciones de Franco con Europa Centro-Oriental*, Barcelona, Editura Ariel.
- Eliade, M., 1943. *Los rumanos: Breviario histórico*, Madrid, Editura Stylos.
- Ferero Blanco, M.D., 2006. *Las contradicciones entre las políticas interior y exterior en la Rumanía de la Guerra Fría (1956-1975)*, p. 153-178, Madrid, Editura Haol.
- Frutos, Victor de, 1967. *Los que no perdieron la guerra (España 1936-1939)*, Buenos Aires, Edit. Oberón.
- García Venero, Maximiano, *Falange en la Guerra de España: la Unificación y Hedilla*, Paris, Ruedo Ibérico.
- Jackson, Gabriel, 1967. *La República española y la Guerra Civil*, México, Princeton University Press.
- Marias, J., 2003. *España ante la historia y ante sí misma 1898-1936*, Barcelona, Circulo de Lectores.
- Paris, Robert, 1969. *Los orígenes del fascismo*, Barcelona, Ed. Peninsula.
- Payne, Stanley G., 1965. *Falange: historia del fascismo español*, Ruedo Ibérico, Paris, Stanford University Press.
- Rojas, Carlos, 2006. *Por qué perdimos la guerra?* (Antología de testimonios de los vencidos en la contienda civil), Barcelona, Ed. Nauta.
- Stamatu, H., 1971. *Diálogos*, Salamanca, Asociación Hispano-Rumana.
- Vălenaș, L., 2000. *Mișcarea Legionară între adevăr și mistificare*, Timișoara, Editura Marineasa.

⁶ Ovidiu Pecican, *Apostrof*, 2013, nr. 5, p. 15-19; este vorba de o scrisoare scrisă de către Vasile Băncilă către poetul Lucian Blaga, la data de 14 februarie 1937, publicată de Marta Petreu în revista *Apostrof* (an XXIV, nr. 3 (274), 2013: 16-19); anterior fusese publicată în cartea *Scrîsori Vasile Băncilă-Lucian Blaga* (București, Muzeul Literaturii Române; Istros, Muzeu Brăilei, 2001).